

Književna poročila.

Alojz Kraigher: Umetnikova trilogija. (Ivanu Cankarju v spomin.) V Ljubljani 1921. Samozaložba. 134 str.

«Povem vam tudi, da tistih veselih in žalostnih zgodb nisem pisal jaz, ki govorim z vami in ki vas imam od srca rad, pisal jih je človek, ki ga ne poznate in ga nikoli ne boste poznali.» Teh Cankarjevih besed sem se domislil, ko sem prebral Kraigherjev dramski triptihon «Umetnikovo trilogijo», posvečeno spomenu I. Cankarja. In našel sem, da tudi «junak» te «Trilogije», ki ga je avtor nazval Janeza Umetnika, ni pisal Cankarjevih «veselih in žalostnih zgodb», dasi nosi njegov verni zunanji obraz in je ves, kakor se kreta in šeta ter smeji s svojim «brnečim» smehom, on sam, Ivan Cankar z ulice in iz kavarne. Umetnikov notranji obraz, edino resnični in pravi obraz, kakor je zatrjeval Cankar nešteto krat, je navzlic trilogiji ostal še nadalje nekje skrit in zakopan, dostopen samo vernemu čitatelju, da ga dvigne in razbere iz zastrtih globin poetovih del in umetnin. Ne, popolnoma ni ostal skrit ta obraz: tedaj ko Janez Umetnik hromi Malči pripoveduje zgodbo o zrcalcu, se za hip — kakor luč skozi špranjo — zablišči in čitatelju se zazdi, da bi tale Kraigherjev Janez Umetnik vendarle utegnil biti umetnik Ivan Cankar. Za trenutek samo; zakaj takoj nato spet vsekup zagrnejo valovi z ulice, vsakdanjosti, negloboke duhovitosti, mestoma celó banalnosti. In človek si mane oči: zunanjosti, preveč zunanjosti!

V svetovni literaturi ne srečavamo dosti del, ki bi nam z umetniško-kritično točnostjo in nazornostjo v obliki umetnine mogla predočiti vso dinamičnost in kompliciranost človeštvu znanih, zgodovinskih genijev, silnih, svet vodečih osebnosti, mislecev, raziskovalcev, umetnikov. Take osebnosti so zmerom privlačile ne samo pisatelje in literate, marveč tudi — naravno z večjim uspehom — upodablajoče umetnike. Poizkus je smel in vabljev. V geniju se je izkristaliziral duh rodu in človeštva, v žaru genijevega dejanja in nehanja se ogleduje pritlikavi človek, kakor se ogledujejo ponižni holmci in griči v nedostopnem svitu nebotičnih snežnikov. Projicirati vso izkristaliziranost genijevega duha v svoje delo, eliminirati lastno osebnost ter jo preliti v posodo genijeve osebnosti, to bi bil umetniški čin, dostojen oblikovane osebnosti. In zato bi pomenilo, umetniško zajeti mogočno osebnost, biti ji duševno raven in enakovreden? Skoraj da! Menim, da bi se pisatelj, ki bi z umetniško objektivirano nazornostjo izoblikoval vse vidne in nevidne strani, vse podzavestne gibalne sile, vsa iskanja in snovanja, strasti, ljubezni in sovraštva Napoleonovega vojnega genija, mogel nazvati Napoleon v literaturi. To pa je nemogoče že radi tega, ker je notranje lice vsakega genija preveč diferencirano, ker se dve osebnosti nikoli povsem ne krijeta in ker je končno vse opravilo pisateljevo že po svoji naravi — Dichtung und Wahrheit. Iz tega sledi, da se je razbilo nešteto poizkusov oblikovati v drami ali v romanu osebnosti Jezusa, Buddhe, Sokrata ali Napoleona, Leonarda da Vinci, Goetheja in dr. Edina izjema v črtanju močnih historičnih tipov so Shakespearjeve drame (ne glede zgodovinske «točnosti», marveč glede suverenega slikanja notranjega obraza oseb, njih borb, strasti, naporov), ki so silne, kakor priroda sama, igrave ustvarjajoča genije in bedake ter — Tolstega «Vojna in mir», ta najgenijalnejša zgodovinska koncepcija v modernem romanu. Pisatelji manjših kvalitete pa se pri črtanju močnih zgodovinskih značajev predajajo ali svoji fantaziji, da bi se na ta način pritipali do gorečega centra genijevega, ki živi bodisi v ljudski legendi, bodisi v delih genijevih, ali pa se omejujejo na več ali manj točno in

interesantno podajanje zgodovinskega posnetka (Gobineau «Renesansa», Merczkovskij «Leonardo da Vinci»).

Kraigher je volil drugo pot — pot zgodovinskega posnetka. S tem je brez dvoma storil literarni zgodovini (ki ji je življenje človeka sredstvo za razumevanje njegovih umetniških del) precejšnjo uslugo, a manjšo morda umetnosti in še manjšo Ivanu Cankarju, ki je bil ves, kakor ga vidim in kakor je sam poudarjal, človek notranjih vrednot, notranjega sijaja, a na zunaj neboljšen otrok, obložen s hibami in nadlogami, ki jih je prenašal z naporom in odporom kakor breme svoje telesnosti. Prejarko poudarjanje telesnosti mora nujno biti na škodo duševnosti. Temu se Kraigher ni izognil. Podal nam je človeka I. Cankarja, ne umetnika. Zato je netočnost že v naslovu, ki bi se ne smel glasiti Umetnikova trilogija, ker je to trilogija človeka, ki mu je ime Janez Umetnik.

Toda ne glede na to, ali je ta Janez Umetnik pravi in pristni Ivan Cankar (dasi je to avtor očitvidno nameraval) ali ne, je treba delo pretehtati in preiskati kot delo samo, kot dramo, kot umetnino. Organska vez, ki spaja te tri enodejanke, — dve drami (prav za prav sliki) in eno komedijo — v trilogijo, je oseba Janeza Umetnika. Fabule vseh treh enodejank so skrajno preproste in enostavne, a vendar očitujejo avtorjev instinkt za odrske in dramske efekte. Spretno očitano poslavljanje na odru je zmiraj nekaj učinkovitega, pretresljivega. Podlaga vsem trem delom trilogije je slovo: slovo od tujine in od neveste, slovo od sveta in življenja, slovo od vsega zemskega in posvetnega ter hkratu zadnji posmrtni obračun in vhod v transcendentalnost. O dejanju skoro ni mogoče govoriti. Vse to je zgrajeno v živahnem, sočnem, včasih brutalno naturalističnem, a tupatam tudi naravnost mojstrskem dialogu ter v spretni in okretni tehniki. Zlasti se tehnično odlikuje prvi del, ki ga preveva fluid naravnega, neprisiljenega razvoja. To je karakteristična slika slovenskega literata bohema na Dunaju, uspela vzlic kinematografsko brezdušni in viharne karakteristiki Umetnikovih prijateljev, ob katerih mora čitatelj citirati Ibsena: «Teh ljudi ne vidim pred seboj.» (Imena Janez Pesnik, Janez Pisatelj, Janez Poslanec še ne morejo biti dovoljne karakteristike!) Boljše so očitane ženske, zlasti hroma, tajinstvena Malči (pristna Cankarjeva «junakinja») in končno seveda Janez Umetnik s svojo zagonetno pasivnostjo in ravnodušnostjo, ki ga obkroža, ki pa je v svojem bistvu resignacija, odeta in maskirana z nekim čudnim prešernim smehom. — Tehnično šibkejši od prvega je drugi del s svojima nekoliko naivnima in mestoma malo okusnima vložkama licejk in študentov. Tudi ženske so očitane slabše: Ana je samo druga izdaja Pavline v prvi sliki, Helena je podana preveč vnanje. Vzlic temu je konec druge slike, zlasti sklepni prizor, ko odhaja Janez Umetnik v dolino — v smrt, nekaj najlepšega, najpretresljivejšega, kar sem čital v slovenskem dramskem slovstvu. Po tem eno stran dolgemu prizoru, ki je tako poln pregnance in lapidarnosti, kakor Prešernovi «Sonetje nesreče», je treba meriti umetniške zmožnosti Kraigherjeve!

Vse drugo kova je tretja slika! Tu se je podal avtor na spolzka in nevarna tla najbolj pereče sodobnosti, hoteč jo v obliki aristofanske komedije izbičati in osmešiti s cankarskim smehom. Pograbil je par živečih sodobnikov, ki zastopajo izvestna kulturnopolitična mnenja, ter jih vrgel na oder. Toda — Ivan Cankar je s svojimi kulturnimi in političnimi nasprotniki najuspešneje in najgenijalnejše obračunal v svojem življenju sam! Kar je postavil na oder Kraigher, je bolj karikatura, nego satira, bolj polemika in pamflet, nego umetnina. Res da bodo naši zanamci sodobno slovensko kulturnopolitično življenje nazvali

✕

Književna poročila.

✕

najbrž plehko in pusto burko vendar avtor ni našel dovolj objektivirane distance napram temu življenju, ni poglobil njegovih perspektiv ter ga je odel z vse preproznim pajčolanom feljtonskočlankarskega značaja. Tako je razbil enotno linijo, ki bi jo moral vzbočiti preko svoje trilogije, podati Umetnikovo tragično hrepenenje po breztelesnosti, njegovo žarko slo po kozmični brezprostornosti in brezčasnosti ter je navezal to linijo šele ob sklepu v preprostolepi sceni svidenja Umetnika z materjo. Zato je zadnja slika umetniško najslabša.

Mnogo bi se še dalo povedati za in proti tej «Trilogiji», zakaj delo je zanimivo, izzivajoče kritiko in pohvalo; in to je znamenje, da delo živi. Eno je jasno: napisano je iz iskrenega, poštenega srca, umetniško vzlic številnim hibam in nedostatkem brez dvoma najjačje dramsko delo zadnjih let. Zato bi sodilo v repertoar slovenske drame, ali ne? To sporočam upravi Narodnega gledališča, odgovorni čuvarici slovenske drame, v resen in vesten premislek!

Fran Albrecht.

Novi prevodi iz Shakespearja. (Konec.)

O Bogdanovičevih prevodih je «Zvon» že govoril. Ista točnost in solidnost kot prejšnje odlikuje tudi ta prevod. Sicer to ni prvi prevod Julija Cezarja v hrvaščino; pred Bogdanovičem so že dramo prelagali: Špiro Dimitrović, A. Kasali, Stevo Petranović, dr. Svetislav Stefanović in Miloš Zečević, neke «ustriške» je podal tudi A. Krespi. Pot je torej kolikortoliko uglajena, dasi niso nekateri prevodi potekali iz originala. Bogdanovičevo delo bi torej lahko pomenilo nekakšen završetek teh prizadevanj; želel bi mu samo več pesniške lahkoče in gibčnosti. Vsekakor je dober temelj za nadaljnje delo postavljen.

Ta drama bo posebna pridobitev za naše šole, kjer bo služila za pojasnjenje dramatskega in tragičnega pesništva. Prezreti pa ne smemo tudi mogočnega vtisa, ki ga mora narediti ta borba za politične ideale na mlade duše. Izdajstvo,

- Rimljani grški zgodovini nekaj vsakdanjega, je v rimski zgodovini nepoznano. —

anq. Seneca Milan Šenoa nadaljuje s prevodi iz Shakespearja tradicije svojega očeta, ki je podaril hrvaški književnosti Romea in Julijo ter Mnogo vike ni za što; a sin je poleg obeh delov Henrika IV. še presadil v hrvaščino Kako vam drago in odlomek Noči sv. triju kralja. — Drami o kralju Henrik IV. spadata v srednjo dobo Shakespearjevega ustvarjanja. Henrik IV. je zasedel leta 1399. angleški prestol, ko je bil upropastil Riharda II., in je vladal do leta 1413. Prvi del drame obravnava začetke Henrikove vladavine; od zmage, ki jo izvojuje mladi Percy pri Homildon Hillu leta 1402. za svojega vladarja, pa do poraza, ki ga doživi Hotspur (zakaj ni dobil hrvaškega imena?) pri Shrewsburyju leta 1403.; ta poraz šele je zasigural Henrik kraljevi prestol. Dvorske intrige vstaje in meščanske vojske, ki tvorijo ogrodje dejanja, bi mogle le malo vleči, da jih ni pesnik oživil z mičnimi posamničnostmi. Širok prostor n. pr. je dobil odkazan Sir John Falstaff in njegov drug Bardolph, «vitez goreče svetiljke» (ta priimek mu izmisli Falstaff po nosu, ki razodeva njegovo slabost).

Prevod Šenoa dela vtis, da je šel prezgodaj v tisk in da bi še dobro prenesel novo pilo. Prelagatelj se trudi, ohraniti metrično ogrodje, kakor ga je ustvaril pesnik sam, a vsebina hrvaške verzije leži čisto znatno stran od tega, kar pove original. Ljubavni razgovor med Mortimerom, ki ne zna vališki (Welsh), in njegovo ženo, ki ne zna angleški, prinese lepo izpremembo v politične razprave tretjega čina:

I understand thy looks: that pretty Welsh

Which thou pourest down from these swelling heavens,